

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Окопник Олена Миколаївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

Міжнародне гуманітарне право є тією галуззю міжнародного права, яка встановлює основні норми та принципи захисту прав людини під час війни. Вона також містить обмеження щодо застосування насильства під час збройних конфліктів і ставить такі вимоги:

– по-перше, потрібно шанувати і захищати тих, хто не бере участі у військових діях або припинив їх участь.

– по-друге, насильство повинно обмежуватися мірою, яка необхідна для досягнення конфлікту, і ця мета може бути лише звільнена від військового потенціалу протилежної сторони, незалежно від причини початку конфлікту [15].

Сучасне міжнародне гуманітарне право сформувалося на основі взаємодії двох основних джерел: Гаазького і Женевського права. Гаазьке право, також відомо як право війни, регулює права та обов'язки конфліктуючих сторін під час ведення військових операцій та обмежує використання засобів, які можуть завдати шкоди.

Основу сучасного Женевського права складають чотири конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.: 1) Конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючих арміях [12]; 2) Конвенція про покращення участі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі [11]; 3) Конвенція про поводження з військовополоненими [10]; 4) Конвенція про захист цивільного населення під час війни [9] і Додаткові протоколи до них від 8 червня 1977 р.: Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. стосовно захисту жертв міжнародних збройних конфліктів [3], Додатковий протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. [4] стосовно захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру і Додатковий протокол III до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми від 08 грудня 2005 р. [5]. Всі чотири Женевських конвенції ратифіковані

Україною 3 липня 1954 року із застереженнями, які пізніше були зняті; Додаткові протоколи I II, ратифіковані 18 серпня 1989 року, та Протокол III – 22 жовтня 2009 року. Зазначені нормативно-правові акти являють собою систему правил, спрямованих на захист прав людини під час збройних конфліктів. Їх дотримання обов'язковим у разі будь-якого збройного конфлікту міжнародного характеру (за участю двох чи більше держав) або неміжнародного характеру (в межах однієї держави) [14].

Ратифікація Женевських конвенцій Україною є додатковою підставою для застосування положень Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за воєнні злочини, зокрема статті 438 «Порушення законів і звичаїв війни» [13]. Крім того, застосування цієї статті є не лише правом, а й обов'язком. Адже відповідно до вже згаданих Женевських конвенцій 1949 року, які є частиною національного законодавства України, держави зобов'язані розслідувати серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та притягувати до відповідальності підозрюваних у їх скоєнні [9] (Женевська 49/50/129/146 спільна угода).

У нормах міжнародного гуманітарного права зобов'язання держави з переслідування винних у воєнних злочинах передбачені у тексті конвенції, натомість у європейському праві з прав людини обов'язок переслідування осіб, винних у найтяжчих порушеннях прав людини, сформульовано у практиці Європейського суду з прав людини як так зване «процедурне зобов'язання» відповідно до статей 2 та 3 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [8]. Саме цей документ закріплює комплекс основних прав і свобод людини, кримінально-процесуальні гарантії їх дотримання та реалізації. Воно включає обов'язок «проводити ефективне розслідування порушень матеріальних аспектів цих норм.

Європейський суд з прав людини не має компетенції для класифікації ситуацій як збройні конфлікти, що є неоспоримим фактом для застосування міжнародного гуманітарного права. Основним завданням Європейського суду з прав людини є визначення, чи були порушені права людини та основні свободи, передбачені Конвенцією про захист прав людини і основних свобод [8].

Таким чином, він застосовує лише міжнародне право захисту прав людини та не повинен згідно з Конвенцією визначати, чи держава діяла у відповідності з Женевськими конвенціями про захист жертв війни (1949 р.) або Додатковими протоколами до них. Крім того, потрібно зазначити й про інші міжнародні документи, які забезпечують захист права людини такі, як Європейська соціальна хартія 1961 року [6] тощо.

У сучасний період закони і звичаї війни представляють собою комплекс міжнародно-правових і моральних принципів, які регулюють поведінку воюючих сторін і нейтральних держав під час конфлікту. Головна мета цих принципів порушена в обмеженні жорстких методів ведення бойових дій, покращенні долі поранених, хворих і військовополонених, захисту мирного населення та запобіганні посиленому насильству між ворожими сторонами, як відносно одного, так і по відношенню до осіб, які не беруть участь у воєних діях [7].

Сучасне міжнародне право передбачає фундаментальну відповідальність кожної окремої держави за забезпечення правових стандартів під час збройних конфліктів як всередині країни, так і за її межами.

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права до числа суб'єктів, яким надається захист відносяться: 1) комбатанти, що беруть участь у збройному конфлікті. Їх не вважають належними до категорії «захищені особи», оскільки напад на них може бути правомірним. При цьому міжнародне гуманітарне право містить норми, що захищають комбатантів від засобів та методів війни, які спричиняють їм надмірні страждання або роблять їхню загибель неминучою; 2) комбатанти – поранені, хворі або такі, що зазнали корабельної аварії, положення про захист яких передбачені в Женевській конвенції; 3) військовополонені – комбатанти, які склали зброю та здалися, або комбатанти, що були захоплені в полон супротивником; головним інструментом, що присвячений їхньому захисту, є Женевська конвенція III; 4) цивільні особи під владою супротивника.

Забезпечення та утримання прав людини під час воєнних конфліктів є складною задачею через великий масштаб військових дій, який природно може спричинити порушення прав і свобод цивільного населення [1].

Найбільшою соціальною цінністю і передумовою усіх інших прав є право на життя. Будь-який каталог прав людини, що міститься в універсальних та регіональних стандартах прав людини, закріплює право на життя як фундаментальне, від'ємне право людини. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти. Адже незаконні дій з боку бойовиків та найманців, збільшення незаконного обігу зброї, неналежного надання медичної допомоги громадянам – це ті фактори, що безпосередньо посягають на дане право.

В багатьох сучасних військових конфліктах втрати серед цивільного населення та руйнування цивільної інфраструктури є не просто особливостями війни, а наслідками цілеспрямованих дій, що

застосовуються проти тих, хто не приймає участі в військових діях. В багатьох конфліктах воюючі сторони навмисно спрямовують свою зусилля проти цивільного населення з метою прискорення військової капітуляції або ж, щоб знищити частину населення. Досить часто межа між цивільним населенням та комбатантами є нечіткою. Останні нерідко шукають притулок в містах та селах і використовують мирне населення в якості живого щита [2].

У контексті забезпечення прав людини в умовах військових конфліктів особливого значення набуває право на отримання гуманітарної допомоги. Відповідно до положень ст. 30 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни, «особам, що перебувають під захистом, повинні бути надані всі можливості звертатися до держав-покровительок, до Міжнародного комітету Червоного Хреста, до Національного товариства Червоного Хреста (Червоного Півмісяця, Червоного Лева та Сонця) країни, у якій вони перебувають, а також до будь-якої іншої організації, яка зможе надати їм допомогу» [9].

А ст. 55 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни [9] передбачає, що окупаційна держава зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування та медичними матеріалами; зокрема, постачати необхідні продукти харчування, медичні матеріали та інші припаси, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо; держава-покровителька має право будь-коли здійснити перевірку стану постачання продуктів харчування та медичних матеріалів на окупованій території.

Збройні конфлікти спалахують в різних куточках світу, тому зберігається потреба в міжнародно-правовій регламентації законів війни. Але жодні міжнародно-правові договори, спрямовані на врегулювання законів війни, не можуть виступати гарантами дотримання прав людини, якщо немає волі до застосування цих угод за всіх умов [2].

Аналізуючи стан забезпечення прав людини в умовах збройних конфліктів, можна стверджувати, що ідеальне забезпечення всіх прав і свобод людини фактично неможливо, оскільки сам характер воєнних дій передбачає значні ризики порушення правових і законних інтересів цивільного населення. Єдиним можливим способом вирішення цієї проблеми є намагання всіх учасників конфлікту мінімізувати збитки серед цивільних осіб та уникнути можливого порушення фундаментальних прав та свободи людини, які гарантуються універсальними стандартами прав людини.

Література:

1. Бані-Насер Ф. Міжнародно-правовий захист цивільного населення та інших категорій осіб під час збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 6. С. 79–87.
2. Білозоров Є. В., Кіндзера Р. І. Міжнародно-правовий захист мирного цивільного населення в умовах збройного конфлікту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економічні науки*. 2015. Випуск 30. С. 181–187.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) № 995_199 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 05.11.2023).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) № 995_200 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 05.11.2023).
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III) № 995_g74 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74#Text (дата звернення: 05.11.2023).
6. Європейська соціальна хартія № 994_062 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 05.11.2023).
7. Казначеев Д. Права людини в умовах збройного конфлікту (війни). *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 11 березня 2022р.). м. Дніпро, 2022. С. 81–84.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) № 995_004 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.11.2023).
9. Конвенція про захист цивільного населення під час війни № 995_154 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 05.11.2023).
10. Конвенція про поводження з військовополоненими № 995_153 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 05.11.2023).
11. Конвенція про покращення участі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі №995_152 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення: 05.11.2023).

12. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях № 995_151 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 05.11.2023).

13. Кримінальний кодекс України № 2341-III 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.11.2023).

14. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник / за заг. ред. Т. Л. Сироїд. Харків: Право, 2019. 494 с.

15. Моца А. А., Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. № 4(22). 2022. С. 280–291.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-98>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗБОРІВ СУДДІВ МІСЦЕВОГО ЗАГАЛЬНОГО СУДУ

Руденко Олена Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, викладач юридичних дисциплін
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна*

Статтею 130-1 Конституції України передбачено, що для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування [1]. Одним із суб'єктів суддівського самоврядування є збори суддів, під якими законодавець пропонує розуміти зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань (ч. 1 ст. 128 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII (далі – Закон № 1402-VIII) [2]).

Повноваження зборів суддів місцевого загального суду визначено у ч. 5 ст. 128 Закону № 1402-VIII, відповідно до якої вони: 1) обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають з цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду; 2) визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ; 3) визначають рівень навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків; 4) заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади в цьому суді, та керівника апарату суду;